

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI /177

GÜNÜMÜZDE ALEVÎLİK ve BEKTAŞÎLİK

(Panel: 22.02.1992)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Emilî baş No:	45106
Tarih:	297.62 GÜN.A

Ankara 1995

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No: 55 • Kızılay/ANKARA

Tel: (312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75

Telex: 43 433 tdvk tr. • Fax: (312) 417 00 09

Yayın No: 177
Sempozyumlar - Paneller Serisi : 9

ISBN 975-389-185-7
95.06.Y.0005.177

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

Sayın Başkan, sayın dinleyenler, hepinizi saygı ile selâmlıyorum.

Panelistlerin sayı itibariyle oldukça fazla olduğu bir panelde, zamanın ne derece iktisatlı kullanılmasının gerekli olduğunun idraki içerisinde, bin yılı aşkın bir geçmişe sahip olan bir kültürün, ana hatlarıyla, ne olup ne olmadığını huzurunuzda getirmeye çalışacağım.

Alevilik, esas itibariyle, kökleri, Türklerin İslâmı tanımaya başladığı dönemlere kadar uzanan ve o dönemlerden bu güne tarihî, ictimai, iktisadî, coğrafi ve kültürel şartların biçimlendirdiği bir kültür ve inanç olgusudur. Herşeyden önce İslâma bakış, İslâmı yorumlayış ve yaşayış itibariyle, İslâm tasavvufunun ve İslâm öncesi inanç ve kültürlerin biçimlendirdiği bir yaşama tarzıdır. Yoksa, özellikle son dönemlerde, Türkiye'nin 10-15 yıllık geçmişinde görüldüğü gibi, bir ezilmişlik veya başkaldırı edebiyatının istismar konusu değil, herşeyden önce, İslâm düşünce tarihi araştırmacı için, fevkalâde renkli ve zengin bir kültür mirasıdır.

Böylesine dolu bir konunun, 1400 yıllık tarih süreci içerisinde ele alınması, takdir buyurursunuz ki, bugünkü toplantının hudutlarını hayli zorlar. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, Alevilik herşeyden önce,

Türklerin İslâmı tanımaya başlamalarının, bir bakıma nasıl anladıklarının bize ipuçlarını da verir. Biraz geçmişse gider ve o zamanlar Türklerin İslâmı nasıl tanımaya başladıklarını, nasıl tanımış olduklarını hatırlayacak olursak ki bunların herbiri tarihin ve ilmi vesikâların şaşmaz ölçüleriyle günümüze intikâl etmiştir. O zaman Türkler ile İslâm arasındaki ilk temaslar, Hz. Ömer döneminde başlamış olmakla beraber, Emevîler döneminde daha fazla temas durumunda olduklarını görürüz.

Emevîler döneminde, Arabın dışındaki bütün kavimlere karşı girişilmiş olan gayri âdil ve zorba idare düzeninin, o insanlar üzerinde, bu yönetime karşı ciddi bir tepki doğurduğu izahtan vârestedir. İslâm hukukunun açık-seçik beyanlarına rağmen, Emevîlerin mevâliyi ikinci sınıf vatandaş görmeleri, Türkler gibi, varoluşlarından itibaren kendi benliklerini ve şahsiyetlerini daima ön plânda tutmuş ve üstüne titremiş olan bir kavmi rahatsız etmemesi, tedirgin etmemesi, tepki doğurmaması mümkün değildi. Zorla dahi olsa müslümanlığı kabul etmiş görünen bir takım ilk Oğuz topluluklarında, Karluklarda, Yabgularda ve Yağmalarda bu kavme karşı ciddi bir muhalefetin varlığı söz konusudur. Ancak bu durumda bile Hz. Peygamber sevgisi etrafında hâlelenen ve onun soyuna karşı bağlılığın ön plânda tutulduğu bir anlayış ve bu anlayışın şevkle benimsendiği de görülür. Bunun tabii neticesi olmak üzere, toptan İslâmı kabul etme durumunda bulunan Karahanlılar döneminden itibaren, özellikle Satuk Buğra'dan itibaren, İslâm kültüründe artık Emevî idaresine karşı, Ehl-i Beyti savunan ve Ehl-i Beyt'in haklarını daima ön plânda tutan ve onun

muhabbeti etrafında hâlelenen bir genişlik ve gelişme-
de, İslâmın kabul görmeye başladığı müşahede edilir.

“Ehl-i Beyt sevgisi” dediğimiz andan itibaren, Türk İslâmlığı bir mânada başlar. Bu tarz ifadeler yani İslâmiyetin bu şekilde sanki etnik bir ayırım içerisinde mütalâa edilmesi yadırgatıcı görünebilir; ama, dinler tarihi araştırmaları veya o saha ile ilgili arkadaşlarımızın çok yakinen bildikleri gibi antropolojik ve sosyolojik bir takım gerçekler, her kavmin, İslâmı kendine mahsus bir yorumlama -bu mesele yalnız İslâm için değil, diğer dinler için de geçerlidir- dinleri kendilerine mahsus bir biçimde anlama ve ifade etme alışkanlığını benimsediklerini ve bu hususu devam ettirdiklerini gösterir. Ehl-i Beyt sevgisi, Hz. Ali'nin Allah'ın arslanı sıfatıyla daima baştaçı edilmesi, öylesine köklü bir gelenek halinde bizim kültürümüzde mevcuttur ki, Türklerin İslâm oluşlarını remzeden ilk destanları, Satuk Buğra Han destanında da, aynı hassasiyetle, Hz. Ali'nin 40 arkadaşı, 40 avı vs. gibi bugün günümüzde bile Türkmen kültürü içerisinde yaşayan örneklerini, o dönemden bugüne görmek mümkündür.

İslâmiyetin kabulüyle beraber, çok câlib-i dikkattir, bizim kültürümüzde yepyeni bir terim ortaya çıkar: Müslümanlığı kabul eden Türklere, Oğuz Türklerine, Yabğulara, Karluklara ve Yağmalara, tarihlerimizde -ki Divân-ı Lügat'it-Türk'te de buna rastlanır- “*Türkmen*” ismi verilmeye başlanır. *Türkmen* kelimesi müslümanlaşmış, müslümanlığı kabul etmiş olan Türk boylarını, henüz müslüman olmayan diğer Türk boylarından ayıran, bir alemdir, bir işarettir. Türkmen artık o tarihten günümüze kadar, bir bakıma İslâmiyetin saf ve samimî

şekliyle, ama belki kitabî şekliyle değil, yaşayan ve yaşatmayı daima prensip ittihaz etmiş olan insan topluluklarına verilmiş olan isimdir.

Yerleşmemiş olan o toplulukların, henüz yerleşik hayata geçmemiş bulunan bu büyük Türk boylarının, geniş Türk boylarının, eski Türk inanışlarından ve kültürlerinden gelen bir alışkanlıkla, kutsallık meselesini, kendi kamları gibi, kendilerine hitab eden Türkmen babalarının ve dedelerinin elinden aldığı da bir gerçektir. Kültürün bu tarzda babalar ve dedeler eliyle intikali, bu toplulukların *kitabî kültürden uzak, şifahî kültür geleneği* içerisinde yetişmelerini ve bugüne kadar ulaşmalarını da sağlamıştır.

Yerleşmiş olan aynı boydaki insanların, henüz şehirleşmiş, dağlarda, kırsal kesimde veya şehirlerden uzak merkezlerde yaşayan ve İslâmı, fıkıhın kılı kırk yaran ölçüleri içerisinde değil, kendi kültür geleneklerinin, sadece islâmî bir cilâyla boyanmış şeklinde yaşatılmasını ön plânda tutan bu insanları, o tarihlerden itibaren, sanki kendilerinden ayrıymış gibi mütalâa etmeleri gerçeğininide görmezden gelemeyiz.

Yerleşik kültürün insanı, bugün örgün eğitim dediğimiz, kitabî kültürün nimetlerinden açık açık istifade etmiştir, ama kitabî kültürden uzak kalan bu topluluklar, herşeyden önce kendi kültür kaynaklarını oluşturan, bu dedeler kültürünü bu babalar kültürünü tıpkı kam kültüründe olduğu gibi nesilden nesile kısmen ve bazen büyük ölçüde değiştirerek günümüze intikal ettirmişlerdir. İşte bugün, biz bu topluluklara, *Alevîler* diyoruz, *Bektaşîler* diyoruz. Esasen Alevî dediğimiz anda, soya bağlı bir toplulukla karşı karşıya kal-

makla beraber, Bektaşî kültür ve edebiyatının hâkim olduğu bir İslâmî inancı, İslâm tasavvufunun bir yorumunu görürüz. Bektaşilik dediğimiz andan itibaren de, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Melâmilik geleneği içerisindeki İslâm tasavvufunu, 13. yüzyılın Türk dünyasının şartları içerisinde, yeniden mezc ederek ortaya koyması ve netice itibariyle, İslâm tasavvufunun, o günkü özünü ve yaşayış şeklini yine eski Türk kültür ve inanışlarıyla mezc etmek suretiyle bir senteze götürmesinin ismini telâffuz ederiz.

Görülüyor ki, her iki kelime bile, bize, sonuçta İslâm tasavvufunun, eski Türk kültür ve inanışlarıyla bir sentezini ortaya koyar. O halde, hâdiseyi değerlendirenken, meseleye bakarken, bu gözlüğü, ilmin gözlüğü olarak dâima ön plânda tutmak zorundayız. Burada bir Sünnilik meselesi söz konusu değildir veya başlıbaşına farklı bir bakış açısı da söz konusu değildir. Sadece Melâmiliğin hâkim olduğu bir İslâm tasavvufunun, eski Türk kültür ve inanışlarıyla ortaya konması meselesi mevzubahistir. Fevkalâde uzun ve teferruatlı olan bu meseleleri, Sayın Başkanın da teveccüh göstererek ifade ettikleri gibi, sanıyorum bir iddia içinde değil ama, bir kişi olarak, çünkü bir kişiyi aşan, bir kişinin gücünü aşan, pek çok mesaiyi gerektiren bir çalışma olmasına rağmen, çeyrek asrı aşan bir çalışmanın ürünü olmak üzere, *"Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik"* kitabımızda, uzun uzun tartıştık. Orada ulaştığımız sonuç şu oldu: Günümüzde dahi, *Alevî ve Bektaşî* dediğimiz zümreler, kim ne derse desin, hangi yöne çekmek isterse istesin, yüzdeyüz İslâm kültürü içerisinde, Türk kültürünün eski gelenek ve görenekle-

rimizle oluşturulmuş zümresidir. Bu zümrenin varlığına, ben şahsen bir ilâhiyatçı sıfatıyla şükran borçluyum. Neden şükran borçluyum? Çünkü bu zümre, gerçekten, benim Orta Asya'daki dedelerimin, atalarımın sesini, gönlünü ve nefesini, bana bütün diriliği ve canlılığı ile daha hâlâ yaşatan ve yaşatmaya devam eden bir sevimli kitledir; çünkü bu kitle, yine kim ne derse desin, kim ne tarafa çekmek isterse istesin ve birtakım yanlış değerlendirmelerin ürünüdür şeklindeki açıklama yoluna giderse gitsin, bu kitle bizim Türk milleti olarak varlık ve becamızın, İslâm tasavvufunun özüne dayalı olduğu için, temel unsurlarındandır.

Bugün Ahmet Yesevî'yi başta edeceksiniz, Alaeddin Kirmânî için methiyeler düzeceksiniz, Yunus Emre'yi yine önder olarak göreceksiniz, Mevlâna Celâleddin için, benim kültürümün vazgeçilmez ismidir diyeceksiniz, Aşık Veysel'ini, Kul Himmet'ini, Kaygusuz'unu, Pir Sultan Abdal'ını ve daha yüzlercesini aynı şekilde değerlendireceksiniz, ama bu değerlendirmelerin sonucunda, bu kitleye yan gözle bakacaksınız, bunu insafla ele almak mümkün değildir.

Muhterem kardeşlerim, panelimizin başlığı "Günümüzde Alevilik Bektaşılık" olduğu için biraz önce alkışladığınız ifadelerimi teyid etmek üzere bir hususada tahammül göstermenizi istirham edeceğim.

Dikkat buyurursanız, sözlerimin arasında, Alevî-Bektaşî kültürünün şifahî bir kültür olarak, kitabî değil, sözlü geleneğe dayalı bir kültür olarak bugüne kadar intikalinden söz ettim. Buna biz dedeler/babalar kültürü diyoruz. Eğer dedelerimiz, Alevî dedemiz, iyi yetişmiş ise; bu kültüre, İslâmın biraz önce

söylediğim ve ısrarla üstünde durduğum, İslâm tasavvufunun hassasiyetine sahip olarak, İslâm kültürünün, Kur'anî kültürün özüne de sahip olarak iyi yetişmişse, o taktirde, o dedeye bağlı olan ocakların mensuplarının hiç bir endişesi ve korkusu olmaz. Amma *dedemiz, babamız, dede-babamız*, bu manada yeterli kültüre sahip değil ise ve dede, geleneği sadece mahiyetini düşünmeden, hurafelerin ve nasıl geliştiği veya nasıl oluştuğuna aldırmaksızın, kendisine intikal etmiş olan tortu bilgilerle yaşatmaya çalışıyorsa, o zaman tehlike başlar; çünkü bu kültürde, tıpkı Kam kültüründe, Şamanî kültürdeki Kamlarda olduğu gibi, dedenin dokunulmazlığı veya yanılmazlığı sözkonusudur; çünkü dedeye itaat şarttır. O zaman ilâhlaştırılmış veya kutsallık kazandırılmış bir dereceye yükseltilmiş dedenin mensuplarının akibetini düşününüz. O zaman tek kişiye dayalı bu toplulukta, o tek kişinin yanılmazlığına dayalı toplulukta, bir takım yanılmalar, bir takım yanlış anlamalarda söz konusu olabilir. Bu bakımdan benim temennim, otuz yılı aşan bir zamandan beri, Ege bölgesi, Orta Anadolu, Trakya -maalesef Tunceli bölgesi hakkında fazla bilgim yoktur- Çorum ve Sivas bölgesi dahil olmak üzere, yaptığım çalışmalarda, biraraya getirilemeyecek derecede çeşitli geleneklerle karşı karşıya kaldım. Bunu bir araştırmacı sıfatıyla söylüyorum. O halde bu geleneklerin, asgar-î müstereklerde tertip edilerek, bizzat Alevi-Bektaşî zümreleri tarafından bir düzene sokulması ve sözlü geleneğin, süratle kitabî kültüre geçirilmek suretiyle, bunun devamlılığının nesillere intikali şarttır. Bu sebepten bu ilk tur konuşmamda, Sayın Başkanın ika-zına uyuyorum ve sabrını da taşırmadan sözlerimi kesmek istiyorum. Bu ilk turda ben, Alevilik-Bektaşîlik

hakkındaki bu genel çerçeveyi çiziyorum. İkinci dönem konusunda diğer bazı meseleleri de gündeme getireceğim. Teşekkür ederim.

S. Hayri BOLAY:

Sayın Fırlalı'ya bu güzel konuşmasından ve önemli noktalara dikkat çekmesinden dolayı teşekkür ediyoruz. Hüseyin Piroğlu Bey'e sözü vermeden evvel, Ruhi Beyin söylediği ve benim de işaret ettiğim hususla ilgili bir ilâve yapmak istiyorum.

Ne Yunus, ne Hacı Bektaş, ne Mevlâna, ne diğerleri İslâm olmadan anlaşılabilir. Bugün bazı kimseler diyor ki: "13. yüzyıla götürüyorsunuz bizi." Hayır, kimsenin kimseyi bir yere götürdüğü yok, daha ileriye götürmeye çalışıyoruz. Ama 20. yüzyılın sonunda Avrupa'nın, Amerika'nın değerleri diye bize sunulan şeyler 13. yüzyılda Hacı Bektaş Veli tarafından, Yunus tarafından, Mevlâna tarafından, daha önce Ahmet Yesevî tarafından ortaya konulduysa, bunlar bizim malımız değil diye atacak mıyız? Niye bunlar düzgün yere konulmaz? Batı dünyasının en büyük mistiği, yani mutasavvıfı Pascal'dır, Fransız Pascal, meşhur matematikçi, fizikçi ve düşünür. 26 yaşında tabiat ilimleriyle ilgisini kesmiş, kiliseye vakfetmiş kendisini. 39 yaşında ölmüş, zaten 13 senesini kilisede geçirmiş. Yazdığı "Düşünceler" adlı kitabı tamamen Hristiyanlıkla ilgilidir. Hristiyanlık olmadan Pascal anlaşılabilir, Hristiyanlık olmadan Hegel anlaşılabilir. Bugünde öyle, biz niye korkuyoruz? Bu bakımdan her şeyi kendi çerçevesi içerisinde değerlendirmek mecburiyetimiz vardır. Şimdi sözü Sayın Hüseyin Piroğlu bey'e veriyorum.